MUSIQA DARSLARIDA INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI

Chamanova Gulshoda Abduraxmon qizi
Qarshi davlat universiteti,
Musiqa ta'limi yo'nalishi 3-kurs talabasi
https://doi.org/10.5281/zenodo.24208113

Annotatsiya. Maqolada umumta'lim maktablarida musiqa fanini o'qitishda interfaol metodlarning pedagogik asoslari, ularning o'quvchi shaxsini rivojlantirishdagi o'rni va amaliy qo'llanish shartlari tahlil qilinadi. Jahon musiqa pedagogikasidagi yondashuvlar (Z. Kodayi, K. Orf, E. Jak-Dalkroz, D. B. Kabalevskiy) interfaollik nuqtayi nazaridan qiyosiy o'rganilib, ularni o'zbek milliy musiqa materiallari asosida moslashtirish imkoniyatlari ko'rsatilgan. Maqola oxirida metodlarni tanlash va baholashga oid amaliy tavsiyalar berilgan.
Kalit so'zlar: musiqa ta'limi, interfaol metodlar, hamkorlikda o'qitish, o'quvchi faolligi, milliy musiqa merosi, dars loyihalash.

Аннотация. В статье рассматриваются педагогические основы применения интерактивных методов на уроках музыки в общеобразовательной школе, их роль в развитии личности учащегося и условия практической реализации. Подходы мировой музыкальной педагогики (З. Кодай, К. Орф, Э. Жак-Далькроз, Д. Б. Кабалевский) сопоставляются с точки зрения интерактивности, а также показаны возможности их адаптации на материале узбекской национальной музыки. В конце статьи даны практические рекомендации по выбору методов и оценке результатов.
Ключевые слова: музыкальное образование, интерактивные методы, сотрудничество в обучении, активность учащихся, национальное музыкальное наследие, проектирование урока.

Abstract. The article examines the pedagogical foundations of using interactive methods in school music lessons, their role in students' personal development, and the conditions for their practical application. Approaches of world music pedagogy (Z. Kodály, C. Orff, É. Jaques-Dalcroze, D. B. Kabalevsky) are compared in terms of interactivity, and the possibilities of adapting them to Uzbek national music material are shown. The article concludes with practical recommendations on choosing methods and assessing results.
Keywords: music education, interactive methods, collaborative learning, student engagement, national musical heritage, lesson design.

Kirish.

Musiqa ta'limi bolaning musiqiy qobiliyatinigina emas, hissiy madaniyatini, jamoada ishlash ko'nikmasini va estetik didini ham shakllantiradi. Lekin maktab amaliyotida musiqa darsi ko'pincha shu tarzda o'tadi: o'qituvchi kuylab beradi, o'quvchilar takrorlaydi. Bola darsda tinglovchi darajasida qolib ketadi, fanga qiziqish esa yuqori sinflarga o'tgan sari susayadi.

O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonunda ta’lim oluvchi shaxsining erkin rivojlanishini ta’lim tizimining asosiy tamoyillaridan biri sifatida belgilaydi. Xalq ta’limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasida esa ta’lim sifatini oshirish va zamonaviy pedagogik yondashuvlarni joriy etish yo‘nalishlari ko‘rsatilgan. Shu sababli musiqa fanida o‘quvchini faol ishtirokchiga aylantiruvchi metodlarni ilmiy asoslash dolzarb masala hisoblanadi. Tadqiqot muammosi quyidagicha shakllantirildi: umumiy pedagogik interfaol metodlarni musiqa fanining o‘ziga xos xususiyatlariga, ya’ni ovoz bilan ishlash, ritm va tinglash jarayoniga qanday moslashtirish mumkin? Tadqiqotning maqsadi musiqa darslarida interfaol metodlarni qo‘llashning pedagogik asoslarini ochib berish va ularni amaliyotga joriy etish yo‘llarini aniqlashdir. Shu maqsadga erishish uchun uchta vazifa belgilandi:

1. interfaol ta’limning nazariy asoslarini va uning musiqa fanidagi o‘rnini aniqlash;
2. jahon musiqa pedagogikasining taniqli tizimlarini interfaollik jihatidan qiyosiy tahlil qilish;
3. interfaol metodlarni milliy musiqa materiallari bilan uyg‘unlashtirib, dars fragmentini loyihalash.

Ishda ilmiy-pedagogik manbalarni nazariy tahlil qilish, qiyosiy tahlil, umumlashtirish va modellashtirish metodlaridan foydalanildi. “Interfaol” atamasi inglizcha interact, ya’ni o‘zaro ta’sir qilmoq so‘zidan olingan. Pedagogikada u ta’lim jarayoni ishtirokchilarining bir-biri bilan faol muloqot va hamkorlik asosida bilim egallashini bildiradi. Oddiy tushuntirish metodida bilim o‘qituvchidan o‘quvchiga bir tomonlama uzatilsa, interfaol yondashuvda o‘quvchi bilimni o‘zi izlaydi, boshqalar bilan bahslashadi va sinab ko‘radi. Bu g‘oyaning psixologik asosini L. S. Vygotskiyning yaqin rivojlanish zonasi haqidagi ta’limoti tashkil etadi: bola yangi narsani yolg‘iz o‘rganganidan ko‘ra, kattalar yoki qobiliyatliroq tengdoshlari bilan hamkorlikda tezroq va chuqurroq o‘zlashtiradi. Musiqa fani uchun bu fikr alohida ahamiyatga ega, chunki xorda kuylash, ansambl, juftlikda ritm ijro etish kabi faoliyat turlari tabiatan hamkorlikka asoslangan. Demak, musiqa darsida interfaollik “tashqaridan olib kiriladigan” novatsiya emas, balki fanning o‘z mohiyatidan kelib chiqadigan talabdir.

XX asrda shakllangan to‘rt yirik tizim musiqani o‘quvchining faol harakati orqali o‘rgatishga tayanadi. Ularning asosiy xususiyatlari 1-jadvalda qiyosiy keltirilgan.

Tizim	Asosiy g‘oya	Asosiy vosita	Interfaol jihati
Z. Kodayi	Musiqa o‘rganish kuylashdan boshlanadi, asos — xalq qo‘shig‘i	Nisbiy solmizatsiya, qo‘l belgilari	Sinf birgalikda kuylaydi, bir-birining ijrosini tinglab tuzatadi
K. Orf	So‘z, ritm va harakat birligi	Zarbli cholg‘ular, nutq ritmi	Ansambl tuzish, improvizatsiya
E. Jak-Dalkroz	Musiqani tana harakati orqali anglash	Evritmika mashqlari	Juftlik va guruhda harakatli topshiriqlar
D. B. Kabalevskiy	Musiqa hayot bilan bog‘liq; qo‘shiq, marsh va raqs janrlari — “uch kit”	Janr tahlili, tinglash	Savol-javob, muhokama, taqqoslash

Jadvaldan ko‘rinadiki, barcha tizimlarda o‘quvchi ijrochi va ishtirokchi sifatida qaraladi. Bu tizimlarni o‘zbek maktabi sharoitiga moslashtirishda milliy material asosiy vazifani bajaradi: Kodayi usuli allalar va xalq qo‘shiqlari bilan, Orf usuli doira, qoshiq va qarsak bilan, Dalkroz usuli milliy o‘yinlar bilan uyg‘unlasha oladi. Amaliyotda eng ko‘p qo‘llaniladigan metodlar to‘rtta: klaster, guruhda ishlash, rolli o‘yin va loyiha metodi. Klaster markaziy

tushuncha atrofida bilimlarni shoxchalar shaklida tizimlashtirishga yordam beradi va yangi mavzuga kirishda yaxshi ishlaydi. Guruhda ishlash sinfni 4–5 kishilik kichik jamoalarga bo‘lib, har biriga alohida topshiriq berishni nazarda tutadi. Rolli o‘yinda o‘quvchi kompozitor, dirijyor yoki musiqa tanqidchisi rolini oladi, bu esa tinglash jarayonini faollashtiradi. Loyiha metodi esa uzoqroq vaqt talab qiladi va yuqori sinflarda, masalan “O‘zbek milliy cholg‘ulari” kabi mavzuda taqdimot tayyorlashda o‘zini oqlaydi. Bu metodlarning bir dars doirasida uyg‘unlashuvini namunaviy fragment misolida ko‘rib chiqamiz. Mavzu: “Navro‘z” bayrami qo‘shiqlari.

1. **Kirish** (5 daqiqa). Doskada “Navro‘z” so‘zi yoziladi, o‘quvchilar u bilan bog‘liq so‘z va tushunchalarni aytadilar (klaster).

2. Guruhlarda ishlash (15 daqiqa). Sinf to‘rt guruhga bo‘linadi. Birinchi guruh xalq qo‘shig‘ini o‘rganadi, ikkinchisi doira va qarsak bilan ritmik jo‘rnavozlik tuzadi, uchinchisi qo‘shiqqa mos harakat tanlaydi, to‘rtinchisi kuyning kayfiyatini so‘z bilan ifodalaydi.

3. Birgalikdagi ijro (10 daqiqa). Guruhlar tayyorlaganlarini birlashtirib ijro etadilar.

4. Muhokama va baholash (10 daqiqa). Guruhlar bir-birining ishini oldindan kelishilgan mezonlar asosida baholaydi.

Bu rejada har bir o‘quvchi kamida bitta faoliyat turida (kuylash, ritm, harakat yoki so‘z bilan ifodalash) ishtirok etadi va o‘ziga yaqin yo‘nalishni tanlash imkoniga ega bo‘ladi.

Interfaol metodlar har doim ham oson joriy etilmaydi. Birinchi muammo — vaqt: musiqa darsi 45 daqiqa davom etadi va guruh ishlari rejalashtirilmasa, dars tartibsizlikka aylanishi mumkin. Ikkinchi muammo — sinfdagi o‘quvchilar soni va moddiy baza: ritmik cholg‘ular yetishmasa, topshiriqlarni qarsak, tovush va tana ritmi bilan almashtirishga to‘g‘ri keladi. Uchinchi muammo — baholash: guruh ishida har bir o‘quvchining hissasini ko‘rish qiyin, shuning uchun baholash mezonlari oldindan aniq belgilanishi va o‘quvchilarga e’lon qilinishi lozim. Shuningdek, metodning o‘zi maqsad bo‘lib qolmasligi kerak. Agar dars vazifasi kuyni sof intonatsiya bilan ijro etish bo‘lsa, uzoq muhokama emas, o‘qituvchi nazoratida takroriy mashq kerak bo‘ladi. Interfaol metod dars maqsadiga xizmat qilganida foydali, uni o‘rnatish uchun majburan qo‘llaganda esa zarar keltiradi

Nazariy va qiyosiy tahlil quyidagi xulosalarga olib keldi. Birinchidan, interfaol metodlar musiqa pedagogikasi uchun yangilik emas: Kodayi, Orf va Dalkroz tizimlarida ular XX asrning birinchi yarmidayoq mavjud bo‘lgan. Yangilik shundaki, bu yondashuvlar umumiy pedagogik nazariya bilan uyg‘unlashtirilib, dars jarayonida tizimli rejalashtirilishi mumkin. Ikkinchidan, metod tanlash dars maqsadiga bog‘liq. Tinglash va tahlil vazifalarida klaster, savol-javob va rolli o‘yin samarali; ijro vazifalarida guruhda ishlash va ansambl; ijodiy vazifalarda improvizatsiya va loyiha metodi yaxshiroq mos keladi. Uchinchidan, milliy material interfaol dars uchun qulay zamin yaratadi, chunki doira, dutor, allalar va xalq o‘yinlari bolaga tanish muhitdan keladi va tushunishni osonlashtiradi. Bu taxmin tajriba-sinov ishlari bilan tasdiqlanishi lozim. Maqolada eksperiment natijalari keltirilmagan va bu keyingi tadqiqot bosqichining vazifasi hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda musiqa darslarida interfaol metodlardan foydalanish o‘quvchining faolligini oshiradi va musiqa fanining mohiyatiga, ya’ni hamkorlikdagi ijrochilikka mos keladi. Jahon musiqa pedagogikasi tizimlari bu metodlarning amaliy shakllarini allaqachon ishlab chiqqan; ularni o‘zbek milliy musiqa materiallari bilan boyitish esa mahalliy sharoitga moslashtirishning samarali yo‘li bo‘lishi mumkin. Amaliyotda metodlarni dars maqsadiga

qarab tanlash, vaqtni aniq rejalashtirish va baholash mezonlarini oldindan belgilash tavsiya etiladi. Tadqiqotni davom ettirishda tanlangan sinflarda pedagogik tajriba o‘tkazish va natijalarni miqdoriy jihatdan tahlil qilish rejalashtirilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni, O‘RQ-637-son, 2020-yil 23-sentabr.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston Respublikasi xalq ta’limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PF-5712-son Farmoni, 2019-yil 29-aprel.
3. Yo‘ldoshev J. G., Usmonov S. A. Pedagogik texnologiya asoslari. – Toshkent: O‘qituvchi, 2004.
4. Vygotsky L. S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. – Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978.
5. Kodály Z. The Selected Writings of Zoltán Kodály. – London: Boosey & Hawkes, 1974.
6. Orff C., Keetman G. Orff-Schulwerk: Musik für Kinder. – Mainz: Schott, 1950–1954.
7. Jaques-Dalcroze É. Rhythm, Music and Education. – London: Chatto & Windus, 1921.
8. Кабалевский Д. Б. Основные принципы и методы программы по музыке для общеобразовательной школы. – М.: Просвещение, 1975.